HİDAYET

(bir hedefe kılavuzlanmak, doğruyu ve güzeli bulmak)

Hidayet ve hüda, göstermek veya görmek, fark etmek, bir hedefe giden yolda yürümek anlamlarındadır. Bu kökten türeyen kelimelerin Kur'an'daki sayısı 250 küsurdur. Hidayeti buldurmaya veya göstermeye ihtida veya hüda denmektedir. Allah'ın isimlerinden biri olan Hâdî, hidayet veren, hidayete erdiren demektir.

Kur'an-ı Kerim, birçok ayetinde kendisini, 'Allah'a yakınlaşmak gayretinde olanların hidayeti' yani kılavuzu olarak tanıtır.

Hidayetin karşıtı dalâlettir ki, sapmak, şaşmak, karanlıkta kalmak, bocalamak ve karmaşaya yenik düşmek anlamlarına gelir.

Kur'an, hidayetin Allah'tan geldiğini söyler. Bunun anlamı, gerçek yönü ve yolu bulmanın insanoğluna yaratıcısı tarafından akıl ve vahiy aracılığı ile bildirdiğidir. Şu halde, hidayet, Yaratıcı Kudret'in kozmik planlardan insanoğluna muhtelif yollarla ulaştırdığı bir rahmet ve ışıktır.

Hidayet, bir yolu göstermek ve o yolda sebatı sağlamada yardımcı olmaktır. Yalnız göstermek, dinin anladığı mânâda hidayeti ifade etmez. Gösterilen yolda sebata yardım etmek de vahyin hidayetinin bir parçasıdır. Nitekim Fahreddin Râzî, Fâtiha'nın 5. ayetini mânâlandırırken, "Bize verdiğin hidayette sebatımızı nasip et" demiştir.

Hidayet, Türk müfessiri Elmalılı tarafından çok güzel izah edilmiştir. Diyor ki, "Hidayet, istenene ulaştıracak şeye lütuf ve tatlılıkla delâlet etmektir ki, yolu gösterivermek yahut yola götürüvermek şekillerinden biriyle gerçekleşebilir. Evvelkine sadece göstermek veya irşat, ikinciye, aracılık veya tevfik denir. Bunda lütuftan maksat, sertlik ve şiddet karşıtı olan sıcaklık ve yumuşaklıktır. Burada esas olan, inceliktir. Hidayette istenen, hayra ulaştırmaktır. Mesela, hırsıza yol göstermeye hidayet denmez."

Hemen bütün müfessirler, hidayet üzerinde genişçe durmuş ve onu Kur'an bünyesinde, şu anlamlarda kullanılmış bir kavram olarak göstermişlerdir.

1. Ruhsal veya bedensel kuvvet vererek doğruyu ve güzeli bulma gücüne ulaştırmak,

2. İyi ve kötüyü ayıracak ve kötüden uzaklaştıracak deliller göstermek,

3. Peygamberler ve kitaplar göndererek doğruya yöneltmek,

4. Vahiy veya ilham türlerinden biri veya birkaçıyla iç dünyayı aydınlatarak, insanın bireysel dünyasında doğruyu ve hakkı bulmasına imkân hazırlamak.

Kur'an'da geçen hidayet kelimesinin bunlardan birini veya birkaçını ifade ettiğini, yerine göre belirlemek gerekir.

Kur'an gösteriyor ki, hidayet, oluşta yol almakta kolaylığı ve kararlılığı elde etmektir. Bu yol alışın olumsuzluk kutbunda olması da mümkündür. Nitekim Kur'an sadece iman ve ışık kutbundaki yürüyüşe değil, küfür ve karanlık kutuptaki yürüyüşe de hidayet demektedir. Dehr suresi **3.** ayet aynen şöyledir:

"Biz insana yolu göstermişizdir. O bunu ya şükrederek yürür ya küfrederek."

Burada yolu göstermek, hidayet kökünden gelen 'hedeynâ' kelimesiyle ifade edilmiştir. Saffât suresi 23. ayet, cehenneme giden yola hidayetten bahsediyor. Hac 4. ayet de, çetin azaba hidayetten söz etmektedir.

Buna göre, hidayet, her varlığın yapısındaki kudretlerin hedefine yönelmesine, o hedefi yakalamasına delâlet etmek, kolaylık sağlamaktır. Hedef hak, yol doğru olduğunda buna hidayet dememiz, bizim değerlerimiz açısındandır, göreli bir bakıştır. Her fail, faaliyetinin iyi ve güzel olduğuna inanarak çalışır. Faaliyetinde başarılı yürümek, onun için hidayettir.

Kur'an çok sayıda ayetinde, hidayetin aynı anda Allah'ın ve insanın elinde olduğunu ifade etmektedir. Ancak, Kur'an, aynı za-

manda, Allah'ın hidayet vermediğine kimsenin hidayet veremeyeceğini, eğer Allah dileseydi herkesin hidayet üzere olacağını da söylemektedir. (Örnek olarak bk. 2/142, 213, 272; 4/88; 6/149; 10/25; 14/4; 16/9, 93; 7/30; 13/31; 18/17; 28/56; 39/37 vs.)

Son kararın, varlık kanunlarını belirleme anlamında kararın Allah'ın elinde olduğu dikkate alındığında, Türk sûfi düşünürü Türbedar Ahmet Amiş Efendi'nin (ölm. 1919) şu sözü akla geliyor: "İnsan zahirde muhtar, hakikatte mecburdur." Bunun, bugünkü dildeki ifadesi şu olur: "İnsan görünüşte hür, gerçekte mecburdur, şartlandınlmıştır."

Çünkü Yaratıcı, oluşun seyrini olumlu-olumsuz, ışık-karanlık, hayır-şer vs. polaritesine bağlamıştır. Bunların birine hizmeti hidayet, ötekine hizmeti dalâlet görmek Mutlak Kudret'e nispetle değil, bize nispetledir. Mutlak'a nispetle her şey, İbn Arabi'nin ifade ettiği gibi, 'sıratı müstakim üzeredir.' Çünkü, varlık, Allah'ın tecellilerinin tümü, toplamıdır ve Kur'an, Allah'ın sıratı müstakim üzere olduğunu açıkça bildiriyor. (11/56) Ancak şunu da unutmamak gerekir: Yaratıcı irade, hidayet konusunda, oy verdiği tarafı göstermiştir. O halde öteki tarafa sürülenlerin günahı nedir? Biliyoruz ki, karanlık ve şer kutupta kimse kalmazsa polarité çöker ve bu da, oluşun seyrini bozar, dengeyi altüst eder. Bu istenmediğine göre, polaritenin karanlık kutbundaki ler zulme uğratılmış olmaz mı? Kur'an, Allah'ın asla zulmetmediğini açıkça ve defalarca belirttiğine göre, buradaki sır nedir?

Bu sorunun cevabını bugüne değin hiç kimse verememiştir. Bundan sonra da verenin çıkacağını sanmıyoruz. Çünkü hayat ve oluş sırrı burada düğümleniyor. Ve bu düğümün çözülüşü hayatın bitişi olur. Tevile gitmeden konuşursak, Kur'an da bu düğümü çözmemiştir. Kur'an'ın bizden istediği, peygamberlerin kişiliğinde örnekleşen hidayeti izlememizdir. (2/185; 3/41, 138; 5/44, 46; 6/91, 154;7/154;10/57;17/9; 21/73)

Peygamberlerce gösterilen hidayete varışı engelleyen olumsuzlukların başında zulüm gelir. Kur'an birçok ayetinde "Allah zalimlere hidayet nasip etmez" diyor. (3/86;5/51; 6/144;9/19, 109; 28/50)

Hidayete ulaşmanın engellerinden biri de nankörlüktür. (5/67; 9/37; 16/107; 39/3)

Fısk (bozuk, rezil yaşayış) da hidayete ulaşmayı engeller. (5/108) Kur'an; yalancılık ve israfın da hidayete varmayı engellediğini bildiriyor. (39/3)

Kur'an, hidayetle tebliğ (gerçeği duyurup göstermek) ilişkisi üzerinde ısrarla durmaktadır. Ve Kur'an'ın bu konuda açık beyanı şudur: Tebliğ bir cebrî (baskıya dayalı) hidayet yolu değildir. O halde hiç kimse: "Şu benim gösterdiğim en doğrusudur ve bu yüzden sizi bunu kabule zorlayacağım" diyemez. Bu öylesine açık bir gerçektir ki, Son Peygamber'e bile: "Sana düşen, sadece tebliğdir." (Âli İmran, 20), "Sen istediğini hidayete erdiremezsin." (Kasas, 56), "Sen insanlan, imana girinceye dek zorlayacak mısın?" (Yunus, 99) denilebilmiştir. (bk. burada, Tebliğ mad.)

Hidayete varışı kolaylaştıran sebeplerin başında barışseverlik gelmektedir. Allah, hidayetini istediği kişiyi, İslam'a, yani barış ve huzura ısıtır, gönlünü ona çevirir. (6/125)

Kur'ansal Hidayette Baraj Var mı?

insanoğlu, Allah'ın hidayetini, Allah'a inanıp bazı ibadetleri yerine getirdiği anda elde ettiğini sanmış ve aklanmıştır. Dini ve Tanrı'yı Kur'an'dan öğrenmek gibi bir niyeti olanlar öncelikle hidayetle ilgili bu anlayışı değiştirmelidirler.

Kur'an'a göre, peygamberler aracılığıyla insana ulaştırılan dinin hidayetinden yararlanmak için mutlaka ve muhakkak elde edilmesi gereken bir 'ilk aşama' vardır. Bu aşamanın hakkını vererek 'barajı geçemeyenler'in peygamberlerin gösterdiği 'üst düzey hidayet'ten nasiplenmeleri mümkün değildir. İlk aşamayı hakkıyla geçmemiş olanlar, üst hidayette sadece iddia sahibi olurlar, pay sahibi değil. Kur'an'da kristalleşen hidayetten yararlanmak, Kur'an'ın gerekli gördüğü ilk ve temel aşamanın hakkını vermekle mümkündür. Kur'an dilinin ölümsüz ustalarından biri olan Isfahanlı Râgıb (ölm. 502/1108) ölümsüz eseri *el-Müfredât'ta* bu ilk bilgileri verdikten sonra devam ediyor:

"Hidayet 4 mertebedir ve bu mertebeler arasında hiyerarşi vardır. Bu mertebelerden birincisinin hakkını verip onu elde edemeyen, ikinciyi hak edemez, hatta böyle birine ikinci mertebe teklif bile edilemez..." (el-Müfredat, hidayet maddesi)

Ölümsüz Râgıb, yine Kur'an'ın verilerine dayanarak, hidayette giriş mertebesi olan 'ilk mertebenin bir 'genel ve doğal şartlar mertebesi' olduğunu söylüyor ve bu aşamanın olmazsa olmazlarını veriyor: **1.** Aklın hakkını vermek, **2.** Zorunlu genel bilimlerin hakkını vermek.

Râgıb'a göre, peygamberlerin mesajından yararlanma aşamasından hayır görmek için 'baraj aşaması' olan akıl ve bilgi aşamasının gerekleri yerine getirilmelidir. Kur'an'ın akıldan amacı hiç tartışma yok, işletilen akıldır. Kur'an birçok yerde akıl kelimesinden türeyen fiiller kullandığı halde akıl sözcüğüne yer vermemiştir. Çünkü:

Kur'an, aklın cevher olarak varlığını yeterli görmüyor, işlevsel akıl istiyor. Ve ekliyor: "Allah, aklını işletmeyenler üzerine pislik atar." (Yunus, **100**) Pislik, aklı olmayanlar üzerine değil, aklını işletmeyenler üzerine yağacaktır. Üzerine pislik yağanlar ise barajı geçemedikleri için Kur'ansal ışıktan yararlanıp Kur'an'ın vaatlerini hayatlarına sokma düzeyine ulaşamazlar. Böylelerinin, ışığın sahibi, vaatlerin muhatabı, 'Allah'ın avukatı' olduklarını haykırıp durmaları kaderlerinde iyiye doğru bir değişme getirmez, aksine, hüsranlarını ağırlaştırır...

Kur'an, iddiaların kitabı değil, liyakat ve hak edişlerin kitabıdır. Başka türlü söyleyelim:

Kur'an hidayetinden 'İslam' adına yararlanmada ön şart insan olmaktır. İnsan olma hakkını elde edemeyenler Müslümanlık iddiasında bulunurlar ama Müslüman olamazlar... O halde, Kur'an'a dayanarak şunu söyleyebiliriz: Hiç kimse, "Ben Kur'an'a inanıyorum, ibadet yapıyorum, o halde Kur'an'ın sözünü ettiği tüm kemaller, mutluluklar ve üstünlükler benimdir." diyemez. Derse Kur'an onu, insanlığın önünde rezil eder. İnsan olmadan İslam'a ambargo koymaya kalkanlar Allah'ın dininin patentini gasp eden ufuksuz ve liyakatsiz hırsızlardır. Bunların dünyada da ahirette de cezaları çok ağır olacaktır:

"İnsanlar içinde öylesi vardır ki, Allah konusunda ilimsiz, kılavuzsuz ve aydınlık getiren bir kitaba sahip olmaksızın mücadele edip durur. Yanını eğip bükerek uğraşır ki, Allah yolundan saptınversin. Böyle kişiye dünyada bir yüzkarası öngörülmüştür. Ve kıyamet günü biz ona, o kasıp kavuran yangının azabını tattıracağız." (Hac, 8-9)